

politički dijalog i dijalog o politici

(prilog fenomenologiji politike kao sile, veštine vladanja i mogućnosti)

ćedomir čupić

Nigde više razgovora, dogovora, sporazuma, a manje obaveznosti, odgovornosti i realizacije kao u politici sile i vladanja. Sve se u njoj pomera, relativizuje, rasteže i oteže. I cilj i sredstva u politici su u pokretu. Strategiju politike sumnjičavo preispituje, a taktiku podiže na stepen principa. Doslednost je pogubna, nedoslednost poželjna. Logika politike je najčešće neologičnost. Pojmovi i kategorije u politici najbrže gube značenja i smisao. Forma i sadržaj pojmljova određuju se i popunjava prema potrebi. Upotreba i zloupotreba u politici se utrkaju. Politika kritikuje, ali ne podnosi kritiku drugih. Ljudi znaju njene čudi, ali to ih ne urazumljive. Iznova spram nje testiraju svoju odvražnost, strpljenje, mogućnosti – želje i ambicije. Ona, pak, prima jednog najsrćanijeg i najlukavijeg i mnoštvo poniznih, odanih, poslušnih i bezgrešnih.

Politika, kao moć je »umetnost mogućeg«. U tom značenju ona je »jedno moći koje prema merilu mogućeg zna šta hoće i hoće šta može« (Bloch). To je moć uspostavljanja zajedničkog nezavisno od pojedinačnih razlika u svesti ljudi. Ona brani »interes naroda ili čovečanstva«. Njene misaone strukture određena je idejom, a ne ideologijom. Za nju se zalaže narod, a ne institucije koje je oformila.

U prvom modelu politike politički dijalog vode silnici i ustrašeni. Pravila tu ne važe. Jači određuje sadržinu dogovora i sporazuma. On ih izvršava ili ne izvršava – onako kako mu odgovara. Dijalog o politici ovde je nepoželjan i onemogućen. Drugi model smisao političkog napora vidi u političkom dijalogu i dijalogu o politici. Oni mu omogućuju bolja rešenja, manje zajedničkih trzavica, više mira i bogatstva. Ljudska energija se okreće i usmerava prema sadržajnjim i bitnjim.

Na tragu ova dva modela političkog života, u obliku skice, ocrtajuću jednu stranu odnosa između: dijaloga i monologa; dijaloga i kritike; i dijalog i tolerancije.

1.

DIJALOG I MONOLOG – prvi otvara, drugi zakiva. Politički monolog je fraza u akciji. Fraza ukida razum, um i lepotu. Ona saslušuje mišljenje, jezik i čoveka. Politika frazi omogućuje izlazak na javnu scenu. S njom se grade ustave životnim tokovima. Organizatori života uzimaju je kao znak prepoznavanja, povezivanja, održavanja i ubedljivanja. Politika frazom pretvara govornika u propagandistu, degradirajući ga u potpunosti. On je u službi direktive odozgo nadole. Jezik kojim govori preobražava se u sistem formula. Komunikacije se prekida. Govornik »ostaje bez jezika na koji bi se oslonio, a narod bez slike u kojima bi se prepoznao« (Paz). Zato monolog u politici, koji se prenosi, liči na »marš gusaka«. Što je govor na izvoru (monologa) siromašniji to se mogućnost za pogrešno tumačenje proporcionalno smanjuje. Jasnoća i razgovornost dovedene su do nivoa propisa, sheme, dogme, kanona. Politički monolog likvidira pitanje i sumnju. Kod retkih, bolje umešnih frazera, princip fraze postaje tautologija. Filozof strepnje pisao je cinično da »postoji šaljiva, duhovita, zabavna formula« tautologije: »to su beskonačni sudovi«. A »formula takve tautologije je sledeća: ako su dve veličine jednake trećoj jednake su među sobom. To je kvanitativan zaključak. Ovakva vrsta tautologije naročito je upotrebljiva na katedrama i predikaonicama, gde se mora mnogo govoriti«. Tačno je: »gestikulirajuće usamlijenost govornice potpuna je i neopoziva. Samočaća govornika istinski je bez izlaza i bez budućnosti«. Krajnje je vreme da upozorimo – manje monologa, »ali više pažljivosti mišljenja«, manje okičenih, praznih rečenica«, ali više nege slova«.

Dijalog je otrežnjenje, kiselina koja rastvara oštricu fraze i bezumlja. On je sredstvo gozbe duha. Posreduje medju mislima. Volju, strast i apetit urazumljuje, ambiciju uređuje. Razlučuje razumno od nerazumnog, racionalno od iracionalnog. Dijalog omešava životne probleme. Unosi medju ljude duh poverenja i iskrenosti. Omogućava postojanje različitih mišljenja bez pogubnih posledica. Dijalog opisuje mišljenje. Tamo gde se dijalogom teži ka cilju, nema strepnje, straha i smrti. On vodi ljudi ka istini. U češtaru života istinu je teško prepoznati i izdvojiti. Iluzije, obmane, zablude, mitovi, ideologije, institucije potiskuju istinu u tamu i podzemlje. Nenaviknuti na istinu, ljudi su često zatečeni kad ona istriči gola poput svetlosti. Istina u takvim vremenima je neprijatnost – skidanje maski na koje smo navikli, otklanjanje iluzija koje su nas općinjavale, otkrivanje laži koje su nam bile slatke i smislene. Istina tada liči na golog čoveka na kamenoj litici. Težak i rizičan je posao osvetljavanja istine. Ljudi se teško oslobođaju navika »jer je čovek prijatelj navika, makar bio naviknut na život svečane dosade«.

Rubikon prelaze oni koji otvoreno gledaju u dan, odvažni i spremni da život polože za istinu. Jer, »istina je retka vrednost koja ne gubi na vrednosti ako se deli sa drugim ljudima« (Šušnjić). Dijalog je put do istine, Marks je pisao: »U istinu ne spada samo rezultat, već i put do nje«. Dijalog vode oni retki koji su istini »privrženi u životu i u smrti; koji je preuzimaju onda kad ju je čitav svet odgurnuo; koji je javno uzimaju u zaštitu onda kad se ona vreda i kleveće; koji za nju radosno podnose lukavo skrivenu mržnju velikih, neuskosno podsmevanje bezumlja i sažaljivo sleganje ramenima onih koji imaju smisla za malenkost« (Fihle).

2.

KRITIKA I DIJALOG – prosudjivanje razgovorom. Politika kao sile i veština vladanja opire se prosušivanju i dijalogu. Ona u takvim sistemima ne dozvoljava da se o njoj javno prosuduje. Počiva na slobodi jednog. Jedan jedini ima pravo da kritikuje. Aksiomi politike u ovom određenju su: tajna, odanost, poslušnost, bezgrešnost, istomišljeništvo i opasnost. Za tajnu kritiku je neologičnost, izdaja, odanost i poslušnost podrazumevaju ukidanje kritike i mišljenja. Istomišljenici se vežbaju u samokritikovanju, misaonim samokastriranju i dokazivanju pravovernosti. Opasnost dolazi sa svih strana, a kritika razbijaju budnost – kritiku treba proterati. Pravilo je jasno: jedan jedini razmišlja i prosuduje, šta tu ima ja da tražim, on misli i za mene.

Dijalog i kritika se ne isključuju. Kritika u dijalog unosi umnost i razum, izoštava mogućnosti, pojašnjava stavove, preispituje činjenice. Dijalog izaziva kritiku, nagoveštava nejasne slutnje, privlaže različite misaone stavove i pristupe, traži nove činjenice i nove mogućnosti. On omogućuje mišljenja i posreduje između mišljenja. Kritika je mera misli i mišljenja. »Prestati kritikovati znači biti mrtav«. (Volter).

Kritika je »jedna od pretpostavki čovečnosti«. Ona »nastoji da prodre do biti pojave, da je sagleda i u njenim bitnim ograničenostima i nedostacima i u njenim pozitivnim razvojnim mogućnostima« (Gajo Petrović). Politika mogućnosti priziva kritičku misao, služi se kritičkom metodom. Kritika joj daje naučno pouzdanje. Upućuje je na strateške ciljeve, tako da je svakodnevni problemi ne mogu iznenaditi i zateći. Ona razlučuje sposobne od nesposobnih, ukida hijerarhije sile, pokazuje put slobodi i istini.

3.

DIJALOG I TOLERANCIJA – dostojanstvo i strpljenje u razgovoru. U politici sile i vladanja nema dostojanstvenih i strpljivih. Sačekati i promisliti – nepovratni je gubitak. Odluka počiva na trenutnoj volji i trenutnom appetitu strasti. Mišljenje je odlaganje, otpuštanje akcije. Najodlučniji i najhrabriji kreće u akciju ne razmišljujući o rezultatima i posledicama. Mnoštvo drugih koji ga sledi ili su nagrađeni, ili rade na opravdanju promašaja. Nagrada i strah jedina su njihova stanja. Illi su nagradani, ili su izgrđeni. Jedino mišljeno i računato su gradnja i nagrada. Ljudsko nevreme je najčešće njihovo pravo vreme. Kad je svima dobro i njima je dobro, kad je svima loše – njima je još bolje. Tolerancije, po ovom shvatanju politike, nema i ne sme je biti. Tolerancija je ravna anarhiji. To je politika kratkog daha i terora. Činjenica je da je narod u periodima popuštanja brzo zaboravlja. Istorija ih nije u tom pogledu baš nimalo urazumila, niti ih je odvirkavala od zaborava rđavog iskustva. Politika terora to zna i lako se iznova odomaće: nekada i negde u celini, a nekada i negde u osvajanju detalja, dok se u potpunosti ne nametne. Trezvenost ne bi smela da izgubi iz vida ni celinu ni detalj.

Tolerancija je teško pitanje i za politiku moći i mogućnosti. U biti, tolerancije je trpljenje i dopuštanje drukčijeg postupka i mišljenja. Premda se negativno i kritički odnosimo prema postupku i mišljenju, dopuštamo mu da postoji. Postavljaju se pitanje: do koje granice? Illi, »kako ispozvati i provoditi tolerantnost prema netolerantnim pogledima i pokretima?« Odista teško rešivo pitanje. Jer, »postupam protiv načela tolerantnosti, ako takve pogledi i pokrete silom primoravamo na čutanje; postupam protiv načela tolerantnosti ako ih tolerišemo, jer samim tim omogućujemo im ovlađivanje situacijom i uništenje načea tolerantnosti društvenog života« (Kolakovski).

Da li je izlaz u zahtevu za više tolerantnosti prema mišljenju, a manje prema ponašanju i obrnuto. I jedno i drugo je polovično. To su izazovni zahtevi: otvoreni za različita tumačenja, ali i za različite postupke. Ipak, »uz sve granice i deformacije, demokratska je tolerantnost u svakom slučaju humanija od institucionalizovane netolerantnosti koja žrtvuje prava i slobode živućih generacija za račun budućih generacija« (Markuze).

Politika mogućnosti otvorena je za potpunu toleranciju, jedini uslov i organizaciju u humanost. Puna tolerancija »jedina je perspektiva za čovjeka i čovječanstvo, za stvaranje jedne pravednije društvene zajednice« (Gajo Petrović). Dijalog pretpostavlja ravnopravnost, dostojanstvo i strpljenje, različita mišljenja i kritičko odnošenje. Argumenti, stavovi, prorokovanja, iznose se i kritički preispitaju.

Toleranciju i dijalog bitno ugoržavaju politički interesi. Zato je potrebno izdignuti se iznad političkih interesata da bi se vodio ljudski razgovor i da bi se u njemu sačuvalo dostojanstvo uspravnog hoda. Politika mogućnosti uči i vaspitava ljudi i narode da slobodno misle i odlučuju, da vode dijalog i tolerišu, po meri humanosti.

DIJALOG, KRITIKA I TOLERANCIJA, ako su omogućeni, ugraduju um i srce u politiku. Pred njima se povlači »podla svest« koja je unosila strah i »zebnu u srcu«. Nastupa »plemenita svest« koja, organizujući život, stvara oblike »lepog individualiteta«, pružajući šansu pojedincima da osmisle sadržaje zajedničkog života. U antičkom grčkom svetu ostvareno je, po Hegelu, »političko umjetničko djelo«. Uz sva ograničenja i nedostatke (»iznad bogova stoji kao čisti subjektivitet Fatum-Sudbina«), koja pokazuju da »ljudi svoje odluke još ne uzimaju od sebe samih«; »okolnost ropstva«; i mogućnost demokratskog uredenja »samo u malim državama«), ovo iskustvo zrači nadom.

Zajednički život u demokratiji pretpostavlja učestvovanje u donošenju odluka na način dijaloga, kritike i tolerancije. »U demokratiji je glavna stvar da je karakter građanina stvoren od jednog komada. On mora biti nazočan kod glavne rasprave: on mora sudjelovati kod odluke kao takve, ne presto pojedinim glasom nego u porivu gibanja i gibanosti, jer se u to ulaze strast i interes cijelog čovjeka, i jer je uzbivanju nazočna toplina cijele odluke. Spoznaja kojoj se svi imaju obratiti, mora se proizvesti zagrijevanjem individua s pomoću govora« (Hegel).